

ABDÜLHAK ŞİNASI HİSAR'IN *FAHİM BEY VE BİZ* ROMANINDA KLASİK ZAMAN SEMBOLLERİ

Necmettin TURİNAY*

Abdülhak Şinasi Hisar'ın iki farklı insan yazması var ki beni uzun zamandır düşündürüyordu. Bir vakitler üzerine çalıştığım, kendisi ve eserleri üzerine çeşitli yazılar yazdığım hâlde de, şimdiye kadar bu meseleye hemen hiç temas etmemiştim. Onun iki farklı insan yazması var derken, burada kastettiğim *Geçmiş Zaman Köşkleri* (1956), *Boğaziçi Yalıları* (1954) ve *Boğaziçi Mehtapları*'nı (1942) duyan, düşünen ve hatırlayan kişi ile; *Fahim Bey ve Biz* (1941), *Çamlıcadaki Eniştemiz* (1944) ve *Ali Nizami Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği* (1952) romanlarında ön plana çıkan kişilerin yazımı arasındaki farkı kastediyorum.

Denilebilir ki bu iki grup eserden bir bölümü roman, diğer bir bölümü de yazarın kendi çocukluğunu anlattığı hatıralarından ibarettir. Dolayısıyla yukarıdaki eserler arasındaki edebî tür farkı, onlarda anlatılan kişilerin de farklılaşmasına yol açmıştır. Daha ileri gidilerek roman kişilerinin imal edilmiş, gerçeklikleri ile oynanmış kişiler olmasına karşılık, diğer eserlerin merkezinde yer alan çocuğun yazıcının bizzat kendisi olduğu ve büyümüş bir yaşın perspektifinden gene kendisinin anlatıldığı, farkın da buradan ileri gelmiş olabileceği ileri sürülebilir.

Tabii ki bütün bunların çok dıştan genellemeler olduğunu gene de unutmamak kaydıyla. Çünkü Abdülhak Şinasi Hisar'ın Boğaziçi merkezli hatıraların, bildiğimiz cinsten alelade hatıralar değil, doğrudan anlatı temelli edebî metinler olarak düşünölmelidir. Ayrıca orada hatıraları anlatılan çocuk, bildiğimiz cinsten herhangi bir çocuğa da benzememektedir. O çocuk azdırılmış bir duyma kabiliyeti ile teçhiz edilerek karşımıza çıkarılmaktadır. Dolayısıyla o metinler yazıcının kendi çocukluğu olarak sunulsa bile, onun sonradan imal edilmiş bazı yanları bulunabileceğini gene de unutmamak gerekir.

Bu hususu şöyle de ifade edebiliriz: Hatıraların merkezinde yer alan çocuk dikkat edilirse, herhangi bir çocuk olarak anlatılmıyor bize. Tam tersine yaşı biraz

* Yrd. Doç. Dr., TOBB Üni.

ilerlemiş, belirli bir kültüre ve hayat tecrübesine ermiş birinin perspektifi ile donatılıyor. Yani o çocuğun iç dünyası, hayat ve zaman karşısında kendinde hasıl olan türlü intibalar, biraz da anlatıcı yazar tarafından ona yüklenmiş gibi görünüyor. Dolayısıyla bu metinlerde karşımıza çıkan asıl kişi, hatıraları anlatılan küçük çocuktan ziyade, anlatıcı yazarın bizzat kendisi olup çıkıyor. Kuşkusuz onların, çocuk ve anlatıcı yazar olarak aynı kişiler olduğunu bilmiyor değiliz. Biliyoruz fakat anlatıcı yazar o çocuğu ruhen öyle besliyor, içini öyle dolduruyor ki, biz de elimizde olmayarak onun kapalı dünyasına doğru evriliyor, ilgili eserleri gıpta ile okumaya çalışıyoruz.

Romanda Başka, Hatıralarda Başka Bir Yazma Tutumu

Ne var ki burada takılıp kalmayarak ilgili metinleri, anlatıcı yazarın şahsi hatıraları gibi değil de, herhangi bir hikâye ve roman metni gibi okusak, okumaya çalışsak!.. Orada anlatılan çocuk karakteri, yazıcısından az çok bağımsızlaştırarak, herhangi bir roman ve hikâye kişisi gibi algılasak nasıl olur? Öyle düşünüldüğü takdirde, romancının diğer eserlerindeki kişilerden biri seviyesine inmez mi o çocuk? Dolayısıyla bizim şahsi kanaatimiz, Hisar'ın hatıra olarak nitelediği o tür eserlerinin böyle de okunabileceğine, okunması gerektiğine dair bir işaret sadece.

İşte buradan hareketle diyoruz ki, Hisar'ın o çocuk karakteri yazması ile *Fahim Bey*'i, *Çamlıcadaki Enişte*'yi ve *Ali Nizami Bey*'i yazması arasında büyük bir fark ortaya çıkıyor. Otobiyografik yazmalarında çocukla devamlı özdeşleşme üreten, onun içini yani duyma kabiliyetini sürekli takviye eden Hisar, her nedense aynı takviyeyi *Fahim Bey*'den ve diğer roman kişilerinden basbayağı esiriyor. Yazıcının o kişileri de iyi anlattığını, başarılı karakterlere vücut verdiğini kuşkusuz biliyoruz. Fakat o türden roman kişilerine karşı içimizde, umulan derecede bir yakınlık doğmuyor. Dahası onlara karşı, çocukça hisleri yüzünden biraz acıyor, biraz da belki merhamet duyuyoruz.

Ne var ki ilgili eserlerin ilerleyen sayfalarında, o karakterlerin umulmaz safhaları ile karşılaşınca, başlangıçtaki merhametli hislerimiz yavaş yavaş istihzaya da dönüşebiliyor. Yaşlarının hilafına çocukça hisleri, yaşadığı hayattan ders çıkarılmayan tutumları ile onlar bize biraz da garip görünüyorlar. Hâlbuki anlatıcı yazar, hatıralarını kaydettiği çocuk için böyle yapmıyordu. Onun ne bir tenakuzuna, ne bir sukutuhayaline, ne de derinden duyduğu bir pişmanlığına şahit olmadığımız için, o bizim nazarımızda içi şiirle dolu bir varlık seviyesine yükseliyordu. Yani o çocuğun kendi hâli ile, elimizde olmayarak özdeşleşmek durumunda kalıyorduk. İşaret etmek istediğimiz husus da işte burada toplanıyor zaten. Kendini veya çocuğu yazarken bir türlü, diğer roman kişilerini yazarken daha başka türlü bir tavır takınmak!..

Hâlbuki nice romancılar biliriz; üçüncü şahıs üzerinden yazdığı kişilerin içini öyle doldururlar ki, onlara hayran kalırız. O tür yazıcılar ele aldığı kişilerin içine

girerek veya girmeyerek, sanki onlarla bizi bir nevi özdeşleşmeye davet ederler. Yazdığı kişilerin iç çelişkilerini, mülahazalarını sayfalar dolusu anlatmayı sürdürürler. Kuşkusuz o tür roman kişileri de hata yapar, hatalarında ısrar da edebilirler. Fakat onlar bir hatada ısrar eder, maruz kaldığı bir durum karşısında da açmazlara düşerken, biz onlara elimizde olmayarak bir mühlet verir, daha ötede onları mazur görmeye bile çalışırız.

İşte Hisar'ın roman kişileri karşısında bu tür hislerimiz bütünüyle devre dışı kalıyor. Onlarla aramızda büyük boşluklar oluşuyor, merhamet ve istihza arasında gidip gelen hislerimiz bir noktada donup kalıyor. Neden bu kadar saf, bu kadar pitoresk bu insanlar diye hayıflanmadan yapamıyoruz. Buradan bakarak da Abdülhak Şinasi Hisar'ın diğer romancılara benzemeyen bir insan anlayışı, bir insan yazması var demek durumunda kalıyoruz. Bütün bunları da kuşkusuz sanatçının yazdığı metinlere bakarak söylüyoruz.

Değişen İnsanı - Değişmeyen Karakteri Yazmak

Fahim Bey ve Biz romanını okuyanlar bilir. Fahim Bey kendini bir hülyaya kaptırmış gidiyor. Ne zamanın geçtiğinden, ne de çevre üzerinde bıraktığı tesirin farkında!.. Onu bu hâli ile anlatıcı, saat kulesine veya yangın kulesine benzetiyor. Üç gün beş gün değil, neredeyse bir ömür boyu sürüyor onun dalgınlığı. Hemen hiç değişmeyen, donmuş kalmış saatler gibi hep yerinde sayıyor o!.. Yani zamandan kopmuş, zaman şuurunu yitirmiş birisine dönüşüyor. Dolayısıyla Fahim Bey romanının bu farklı karakteri, okuduğumuz diğer roman kişilerinden hiç birine benzemiyor. Ne bir aksiyon üretip hikâyenin seyrini değiştiriyor, ne de daldığı derin uykuların ardından kendinde şafaklar söküyor. Yangın kulesi veya Saat kulesi nasıl sabit varlıklarsa, o da romanda nesneye dönüşmüş bir varlık gibi resmediliyor. Dolayısıyla bu yeknesak kişilik, bizi ister istemez meşgul ediyor. Hakikaten Fahim Bey roman öncesinde, gerçek yaşamasında da böyle mi idi? Yoksa yazar, hayatının bir anında karşılaştığı herhangi biri ile oynayarak; bazı davranışlarını askıya alarak, bazılarını da sabitleyerek mi oluşturdu Fahim Bey karakterini?

İşte *Fahim Bey* romanının en dikkate şayan yanı, bu “*değişmez karakter yazımı*”nda toplanıyor. Fakat hadise sırf bununla sınırlı kalsa, gene ne ise!.. Çünkü onu tanıyan, dışarıdan izleyen çevrelerin tutumu da bir benzeri!.. Ne *teşebbüs-ü şahsi* çevrelerinin, ne ulema ve fuzalanın, ne de dedikoducu kadın muhitlerinin bakışı değişiyor. Bunlara tabii, Fahim Bey'in eşi Huriye Hanım'ı, anlatıcı kişinin anne ve babasını da eklemek gerekebilir. Fakat bu kişi ve çevrelerin romanda, birbiri ile de teması bulunmamaktadır. Dahası ilgili çevrelerde oluşan kanaatlerin, Fahim Bey'e ulaşması da söz konusu değil. Hemen her kişi ve çevre, kendine mahsus Fahim Bey algılaması ile, sanki şirazesi kopmuş bir cildi ya da ipi kopmuş bir tesbihi andırırlar.

Dolayısıyla bu gruplarda hasıl olan sabitleşmiş Fahim Bey algılamaları da hesaba katılırsa, ilgili roman donmuş kalmış bir atmosferi andırmaktadır denilebilir.

Eylem üretmeyen, düşüncesi değişmeyen, bu yüzden de haklı olarak yangın veya saat kulesi gibi bir intiba bırakan Fahim Bey karakterine; bir de yukarıdaki çevrelerin donmuş kalmış, yani herhangi bir değişime-dönüşüme maruz kalmayan kanaatlerini ekleyin!.. Bu bakımdan romanın dünyasına hakim olan yeknesaklık hissine, sayfalar ilerledikçe daha bir vâkıf olma imkânı buluyoruz.

***Fahim Bey* Romanında Trajik Kompartımanlar**

Buna karşılık romanda, Fahim Bey ve çevresini yakından, uzaktan takip eden anlatıcının duyduğu bir acı var ki, bize en çok o tesir ediyor. Yani birbirinden kopuk ve alâkasız çevrelerin farklı farklı algılamalarının bütünü onda toplanıyor. Bütün bunları anlamlandıran, bunlardan bir “*üst anlam*” çıkaran da o oluyor zaten. Yani kopmuş tesbihin tanelerini tekrar bir ipe dizmese, birbiri ile alakasız çevreleri yüz yüze getirmese bile, onun romandaki rolü ziyadesiyle önem kazanıyor. Dahası romanda geçen, fakat silsile hâlinde devam etmeyen süre zarfında, kendinde önemli değişmelere şahit olduğumuz tek kişi, o anlatıcıdan başkası değil. Zaten *Fahim Bey ve Biz*'e roman dedirten de, anlatıcı kişinin geçirdiği o değişme oluyor. Zamanı derinden duyan, hayatın faniliği, geçiciliği karşısında paniğe kapılan, vicdan burkulmaları yaşayan o anlatıcı, bir an geliyor Fahim Beyi bile gölgede bırakacak şekilde, romanın asıl kahramanı seviyesine yükseliyor.

Öyleyse *Fahim Bey ve Biz* romanının şahıs kadrosunu, kendilerini sarıp kuşatan “zamanın geçiş”ini fark etmeyenlerle, zamanı derinden duyan ve bunun şuuruna ererek fanilik azapları ile dopdolu hâle gelen anlatıcı kişi olarak, iki grupta toplayabiliriz. Bu durumda da anlatıcı kişi dışında kalan Fahim Bey ile diğerleri bir kategoriye, zamanın süratli akışı karşısında paniğe kapılan, bundan melalli hislere yükselen anlatıcı kişi de diğer bir kategoriye tabi tutulabilir demektir. İşte bu yüzden *Fahim Bey ve Biz* romanını okurken, zamanın geçişinin farkında olmayan çevrelerle, onun şuurunda olan anlatıcıyı, bir de hepsinin üzerinde, sanki onları kuşatmış gibi içimizden, dışımızdan uğuldayarak akan zamanı ayrı ayrı duymuş oluyoruz. Bu bakımdan da *Fahim Bey* romanında bazen süratle akan, bazen hiç geçmiyormuş gibi bir ebediyet tesiri üreten zamanı, romanın kahramanlarından biri gibi algılamak durumunda kalıyoruz.

Hatta daha ileri giderek diyebiliriz ki, romanda asıl olarak iki faktör dikiliyor karşımıza. Bir yanda *Fahim Bey ve Biz* çevresi, öbür yanda da zamanın bizzat kendisi!.. Bu iki varlık katmanı arasındaki derin çelişki, bizim üzerimizde bitmez tükenmez trajik tesirler meydana getiriyor. Eseri böyle algılayınca da, anlatıcının rolü ve konumu, eski Yunan trajedilerindeki korolara benzer bir hâle geliyor. Yani bu romandaki asıl trajik çelişki, zaman ile onun varlığının ve geçişinin şuurunda olmayanlar arasında. Anlatıcının rolü de, eserden tüten trajiğin bir nevi tefsirini yapmak gibi bir şey oluyor.

Öyleyse Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Fahim Bey ve Biz* romanında asıl anlatmak istediği kim veya nedir? Fahim Bey mi, romanın otobiyografik anlatıcısı mı? Yoksa bunların hepsini birden kuşatan zamanın bizzat kendisi mi? Bu unsurların her birine ayrı ayrı bakarak romanı değerlendirmek, onun hakkında hüküm vermek kuşkusuz mümkündür. Bu bakımdan ilgili romana dönük farklı farklı yorumları tabii karşılamak gerekebilecektir. Nitekim *Fahim Bey ve Biz*'in ilk çıktığı sıralarda yapılan değerlendirmelerin, birbiri ile çelişip durduğunu nasıl olur da unuturuz? Mesela Tanpınar bile, ona roman demekte ihtiyat etmiyor muydu? Romandaki “*Biz çevresi*”ne göre farklı farklı Fahim Beylerin ortaya çıkması gibi, ilgili romanı okuyan ve eleştirenlerin de, birbiri ile çelişen sonuçlara ulaşması her bakımdan tabiidir.

Ama o okuma ve yorumlarda neyin veya kimin merkez alındığını unutmamak kaydıyla!.. Nitekim biz de bu yazımızda kademe kademe ilerleyerek, Hisar'ın asıl kimi veya neyi anlatmak istemiş olabileceğini yoklamaya çalışmıyor muyuz?

İnsani Psikolojiden Arındırarak Yazmayı Denem

Tekrar edecek olursak romanda, Fahim Bey ve çevresi ile anlatıcı kişi arasında, zamanı idrak farklılığı dikkati çekiyor: Zamanı duyan ve duymayanlar olarak, roman kişilerini iki ayrı grupta toplayabiliyorduk. Benzer bir ayrışma, Fahim Bey ve çevresi ile, zamanın bizzat kendisi arasında da düşünülebiliyordu. Bu çelişkiyi hangi düzlemde ele alırsak alalım, iki hâlde de romandan taşan trajik duygusu azalmıyor, çoğalıyor. Bütün bunlardan yola çıkarak *Fahim Bey ve Biz* romanının, öteki romancıların eserlerinde olduğu gibi, değişen psikolojilerin anlatımına dayanmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Zaten Abdülhak Şinasi Hisar da muhtelif yazı ve mülakatlarında, psikolojik romanlardan hoşlanmadığını, bundan bilhassa kaçındığını söylüyordu? Dolayısıyla Hisar'ın *Fahim Bey* gibi diğer romanlarında da, insanı devamlı değişen bir varlık olarak resmetmediğini fark ediyoruz. Bu söylediğimiz, Fahim Bey için olduğu kadar, onu kuşatan ve uzaktan izleyen çevreler için de geçerlidir. Kaldı ki o çevreler herhangi bir kişi gibi, hâlden hâle geçen psikolojileri ile değil, sabitleşmiş kanaat öbekleri olarak izah ediliyorlar. Dolayısıyla o çevrelerden hasıl olan müşterek kanaat yığılmaları alabildiğine anonim olup, bunlara psikoloji nazarıyla bakılamaz. Kaldı ki bir yandan şematik, diğer bir yandan da kategorize edilmeye müsait algılamalar, fikirler yığını gibi duruyorlar. Onların bu hâli, tabii ki sürekli sabit kalmaları bakımından, kendilerini Fahim Bey derekesine indirgemiş olmuyor mu? Demek istediğimiz, bu romanda Fahim Bey gibi, ilgili çevreler de hiçbir değişme yaşamıyor ve herhangi bir psikoloji tezahür ettirmiyorlar.

Şahsen bizim, anlatıcı kişi hakkındaki düşüncemiz de az çok bu merkezdedir. Onda önemli bazı kırılmalar, değişmeler yok değil. Yaşadığı bazı ruh sarsıntılarını, geçirdiği inkılapları, anlatıcının bizzat kendisi açıklıyor bize. Fakat onun geçirdiği ruhi inkılapların, bu romanın umumi seyri ile hiçbir ilişkisi kurulamamaktadır. Bu

bakımdan anlatıcı kişide şahit olduğumuz fanilik türü azaplar, romanda cereyan eden gelişmelere bağlı olarak gelişmiyor. Biz sadece şunu biliyoruz: O anlatıcı zamanı derinden duyuyor, diğer roman kişilerine göre büyük bir farklılık arz ediyor.

Ancak tekrar edelim: Ondaki şuur veya idrak açılmasına sebep olan kişi veya durumlar, romanın iç şartlarından kaynaklanmıyor. Bu değişimler sanki bir başka evrende gerçekleşmiş gibi, bilgi olarak naklediliyorlar bize. Fahim Bey'e veya romandaki diğer gelişmelere paralel olarak naklediliyor. Ya da meselâ onun erdiği bu yeni şuur sayesinde biz Fahim Bey'i düşünüyor, ona karşı önü alınmaz bir acı duymaya başlıyoruz. Ayrıca duyduğumuz acı Fahim Bey'le de sınırlı kalmıyor. Onun üzerinden veya onunla beraber, bizim de zaman karşısında şuurumuz değişiyor, uyanıyor ve biz de anlatıcıyı sarıp kuşatan zamanın süratli geçişi ve ebediyeti hissi ile doğrudan temasa geçmiş gibi oluyoruz. Yani o trajik tesir bizim de kolumuzu kanadımızı kırarak, bambaşka bir iklimde buluyoruz kendimizi.

Fahim Bey “Biz”e Dâhil mi, Hariç mi? Ya da

Aynalar Karşısında Yüzünü Kapatmak

Dikkat edilirse bu romanın adı, *Fahim Bey ve Biz* şeklinde!.. Fahim Bey ve diğerleri anlamında bir ifade bu. Fahim Bey ile diğerleri arasında da kuşkusuz önemli farklar söz konusu. Çünkü romandaki “Biz” çevresinden her biri, farklı farklı algılamaktalar onu. Romancıya göre, gerçeğin veya hakikatin algılanmasının kişiden kişiye değişen bir nisbiyet ifade ettiği hatırlanacak olursa, bunu da yadırgamamak icap eder. Rasyonalist ve pozitivist takılanların iddia ettiği gibi, bilgi ve kanaatleri “tek”e indirgemek mümkün olmadığı içindir ki, romandaki “Biz” çevresinin Fahim Bey hakkında ortak bir kanaate ulaşamamasını tabii karşılamak durumundayız. Nitekim ilgili romanın bu seviyede bir okumaya tabi tutulması oldukça yaygın bir yaklaşımdır.

Böyle bir okuma yanlış olmamakla beraber, yaptığımız izahların ışığında, tam ve yeterli de gelmiyor insana. Çünkü onların bir özelliği Fahim Bey'i farklı farklı algılamaksa, diğer bir özelliği de gene Fahim Bey gibi, hiçbir değişmeye maruz kalmamaları değil midir? Roman eğer böyle okunacak olursa, Fahim Bey'le ilgili çevre arasında zıtlıktan ziyade ortak yanlar daha bir öne çıkar. O zaman da romanın adı yavaş yavaş anlam kaymasına uğrayarak, sadece Fahim Bey ve (zıtları manasında) ötekiler değil; “*Fahim Bey veya Biz*” yani hepsi, hepimiz gibi ortak bir parantez teşekkül eder.

Hatta burada “*Biz*” kavramını, daha bir genişletmek de icap edebilir. O “*Biz*”in içine, romandaki çevreye ilave olarak sen, ben, o, hepimiz dâhil olmaz mıyız? Yani demek istiyoruz ki, vaki anlam genişlemesi ile o kelime, bütün insanlığı şamil bir mana seviyesine yükselmez mi? Bunu bize düşündüren de, Fahim Bey ile etrafında oluşan kanaat kümelerinin anlatımı bakımından birbirine yakınlıkları, değişmez yanları ile verilmeye çalışılmalarıdır.

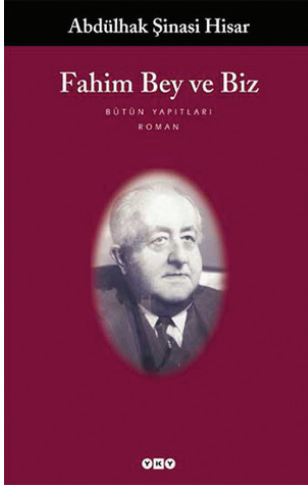
Fahim Bey ve Biz adlandırmasında “ve” bağlacına, zıtları değil de birbirine benzer olanları birleştiren bir rol biçmemizin sebebi, onların bütününe, geçen veya geçmek bilmeyen zamanın huzurunda gafletlerinin farkına varmayışları, ya da içine düştükleri bir aymazlığı daha bir tebarüz ettirebilmek içindir. Çünkü bu romandaki eşhasın tamamı, zaman dediğimiz heyula ile kuşatılmış görünüyorlar. Dolayısıyla *Fahim Bey ve Biz* romanındaki temel çelişkiyi, bu noktada aramak icap etmektedir. Bu yüzdendir ki insanın faniliğini duyması ile zamanın süratli geçişi veya ebediyeti arasındaki tezat, roman ilerledikçe daha bir derinleşiyor, sayfalara sığmaz bir hâl almaya başlıyor. Ayrıca biz bu acıya, roman kişilerinin haiz olduğu psikolojiler, kırılmalar vasıtası ile yükseltilmediğimiz için, ona psikoloji dışında daha şümulü bir adlandırma ile *trajik* veya *trajik tesir* demeyi uygun buluyoruz.

Netice olarak bütün bu söylediklerimiz bizi, *Fahim Bey ve Biz* romanının ve roman kişilerinin yazımının romantik, realist veya natüralist örnekler esas alınarak yapılmadığı sonucuna götürüyor. Zira o tür eserler muayyen bir insanı, muayyen bir mekâna ve zamana zapt ederek bizde gerçeklik duygusu üretmek isterken, Abdülhak Şinasi Hisar o tür denemelerden sarfınazar ederek Fahim Bey’i alabildiğine soyutlamayı deniyor. Onu âdeta bir figüre dönüştürerek, neredeyse bir kavram seviyesine kadar indiriyor. Bunu yapabilmek için de gerçek insana mahsus çoğu hususiyetleri askıya alıyor, onu sade dalgınlığın, kendi gafletinin “*mücessem bir heykeli*” seviyesine yükseltiyor.

Yazımı Klasik, Kendisi Sembol Bir Adam: Fahim Bey!..

Dolayısıyla Fahim Bey bizim nazarımızda sırf kendisi ile sınırlı kalmıyor, tek tek bütün insanları temsil eden bir *sembol* hüviyetine bürünüyor. Yani onunla zaman arasındaki trajik çelişki, tek kişiye ait olmaktan çıkarak umumileşiyor. Aynı şekilde romandaki “*Biz çevresi*”ni de, romanın dar koridorunun dışına taşıyarak daha bir umumileştirmek, insanlığın bütününe şamil bir genişlikte düşünmek mümkün görünüyor.

Dediğimiz gibi Fahim Bey üzerinden tek insanın; “Biz” kavramı üzerinden de bütün insanlığın zaman karşısındaki açmazına şahit oluyoruz bu romanda. Fakat bu evrensel trajik çelişkiyi, tek fark eden kişi ise anlatıcının bizzat kendisi!.. O bu acıyı, melale dönüşmüş bir ıstırap olarak derinden duyuyor. Ama ne var ki zaman zaman temas hâlinde olduğu Fahim Bey’e, ya da malum çevreye bu düşüncelerini aktarmıyor, onları uyarıyor. Dikkat ederseniz, sebep-sonuç ilişkisine uygun bir seyir takip eden realist roman için bu hâl, normal bir davranış olarak kabul edilemez. Anlatıcı kişiye romancı bu uyarma, ikaz veya tebliğ rolünü çok görüyor. Aslına bakılırsa insanın içindekini söylemesi, taşlamaya hazır hale gelmiş bir şuurun ama Fahim Bey’e, ama o malum çevreye kendini boşaltması beklenirken, bunların hiçbiri gerçekleşmiyor romanda. O hep kenarda, Fahim Bey’i ve çevreyi izleme konumunda tutuluyor.

Aynı zamanda da bütün bu gelişmeleri, ardı arkası gelmez gaflet numunelerini yorumlayan *evrensel bilinci* sembolize ediyor. Buna bakarak ayrıca hikâyedeki iç dengelere hiç mi hiç müdahale etmesi sebebiyle bu anlatıcı kişiyi, eski Yunan trajedilerindeki koroları andıran bir role bürünmüş gibi algılıyoruz.

Bu hâliyle *Fahim Bey ve Biz* edebiyatımızda, realist romana karşı geliştirilmiş önemli bir hamle olarak çağdaş; fakat kişi yazımı açısından ise bir bakıma *klasik*, daha doğrusu *neoklasik* bir deneme olarak karşımıza çıkıyor. Bu anlatma ve yazma tutumu ile de eser, gerçek kişilerin anlatımından ziyade, evrensel nitelikte sembolleştirmelere başvurmuş oluyor. Zaman ve mekândan soyutlanarak gerçekleştirilen

Fahim Bey karakteri, bu sebeple belli bir döneme ait olmaktan çıktığı gibi, hemen bütün zamanları şamil bir hüviyete büründürülerek âdeta sembolleştiriliyor.

Dolayısıyla *Fahim Bey ve Biz*, karakter oluşturma teknikleri bakımından klasik geleneğin “tecdidi” gibi bir intiba bırakırken, eseri baştan sona işgal eden zaman şuurunun yoğunluğu ile de Bergson’u hatırlatmaktan geri durmuyor. Fakat hatırlatalım ki Hisar, sırf roman kişilerini yazarken böyle bir yol izliyor. Hatıralarındaki çocuğu yazarken takip ettiği yol ise daha başka!..